

ŠANDOR MARAI

*Sveće gore
do kraja*

Prevela s mađarskog
Maria Toth Ignjatović

■ Laguna ■

Naslov originala

Sándor Márai

A GYERTYÁK CSONKIG ÉGNEK

Copyright © Heirs of Sándor Márai

Csaba Gaal (Toronto)

Translation copyright © 2020 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

*Sveće gore
do kraja*

1

Pre podne, general se dugo zadržao u podrumu muljao-nice. U ranu zoru otišao je u vinograd sa pudarom, u dva bureta vino je počelo da vri. Već je prošlo jedanaest kada je završio punjenje boca, i vratio se kući. Kraj stubova na tremu, buđavom od uvek vlažnog kamenja, čekao ga je njegov lovac, i pružio pismo pristiglom gospodaru.

„Šta hoćeš?“, reče, i uvređeno zastade. Jednim pokretom gurnu sa čela unazad svoj slameni šešir sa velikim obodom, koji je bacao senku na njegovo modrocruveno lice. Već nekoliko godina kako nije otvarao, niti čitao pisma. Poštu je otvarao i sortirao u upravnikovoј kancelariji – nastojnik imanja.

„Kurir je doneo“, reče lovac, stojeći ukočeno. Prepoznao je rukopis, uzeo pismo i stavio ga u džep.

Uđe u hladno predvorje, i bez reči pruži lovcu šešir i štap. Iz džepa za cigare izvuče naočare, priđe prozoru i u polutami, uz svetlost kroz poluzatvorene šalone, počne da čita pismo.

„Čekaj“, reče preko ramena lovcu, koji se spremao da pođe sa šeširom i štapom. Zgužva pismo u džep.

„Kalman neka upregne konje za šest sati. U kočiju sa ciradom, biće kiše. Neka se obuče za paradu. Ti takođe“, reče neočekivano oštro, kao da se razbesneo zbog nečega. „I neka se sve cakli. Kočiju i konjsku opremu počnite da čistite odmah. Obuci lakejsku uniformu, razumeš? I sedi gore, uz Kalmana, na sedište kočijaševo. Jasno?“

„Razumem, ekselencijo“, reče lovac, gledajući gospodara pravo u oči. „U šest.“

„U pola sedam polazite“, dodade, i nastavi da bez glasa mrda usnama, kao da broji. „Javićeš se kod *Belog orla*. Samo kaži da sam te ja poslao, i da su kola stigla po kaptana. Ponovi.“

Lovac ponovi njegove reči. Onda – kao da je želeo još nešto da kaže – podiže ruku visoko i pogleda u tavanicu. Ali ne reče ništa, pođe na sprat. Lovac ostade da stoji ukočeno, staklastim očima gledajući za njim, sačeka dok je ta zdepasta prilika širokih ramena nestala iza kamenih stubova u zavijutku gornjeg sprata.

Uđe u svoju sobu, opru ruke, priđe visokoj, uzanoj, zelenom čojom obloženoj, od mastila flekavoj polici, gde su veoma pažljivo i s milimetarskom tačnošću jedno preko drugog bili naređani pero, mastilo i sveske. Sveske su bile u pepito povezu, u kakvim školska deca pišu pismene zadatke. Nasred police stajala je lampa sa zelenim abažur-om; upalio je lampu jer je u sobi bilo mračno. Iza zatvorenih šalona, u isušenoj i sagoreloj bašti, svojim poslednjim besom žarilo je leto, kao palikuća, koji je u bezumnoj jarosti naumio da zapali sva polja pre nego se odmetne u daleki svet. General izvadi pismo, pažljivo izravna papir, i

pri jakom svetlu, sa naočarima na nosu, ponovo pročita te, šiljastim slovima ispisane, prave i kratke redove. Prekrstio je ruke na leđima i tako čitao.

Na zidu je visio kalendar, slova velikih kao pesnica. Četrnaesti avgust. General zabaci glavu i poče da računa. Četrnaesti avgust. Drugi jul. Računao je koliko je vremena proteklo od tog dalekog dana i ovog današnjeg. „Četrdeset i jedna godina“, reče na kraju poluglasno. Već je neko vreme govorio naglas i kada je bio sam u sobi. „Četrdeset godina“, reče zbunjeno. Kao đak u školi, kada se zbuni usred lekcije, pocrveneo je, zabacio glavu i zatvorio oči. Vrat mu se zacrveneo i otekao u okovratniku jakne žute kao kukuruz. „Hiljadu osamsto devedeset i devete, drugog jula, tada je bio lov“, promrmlja. Onda je začutao. Zabrinuto se nasloni na policu, kao đak koji buba lekciju, ponovo je zurio u tekst, u onih nekoliko redova u pismu. „Četrdeset i jedna godina“, reče na kraju promuklo. „I četrdeset i tri dana. Eto toliko ima.“

Sada, kao da se smirio, počeo je da šeta. Soba je bila sva u lukovima; u sredini, stub je pridržavao lukove. Neka-da, u ovoj sali bile su dve sobe, spavaća i garderobna. Pre mnogo godina – on već odavno samo u decenijama razmišlja, mrzeo je tačne brojke, kao da ga je svaki broj podsećao na nešto što je bilo bolje zaboraviti – naredio je da se poruši zid između dve sobe. Sačuvali su samo stub, koji je pridržavao srednji luk. Kuću je, pre dvesta godina, saziđao trgovac ratnim materijalom, tako što je austrijskim konjanicima prodao zob, a kasnije postao knez. Tada je saziđao dvorac. General se ovde rodio, u ovoj sobi. U to vreme, ona tamnija soba, čiji su prozori gledali na vrt i na ekonomske zgrade, bila je majčina, a ova svetlija,

prozračnija, koristila se kao soba za odeću. Pre nekoliko decenija, kada se uselio u ovo krilo zgrade, porušili su zid majčine sobe i tako su se dve sobe proširile u prostranu, tamnu dvoranu. Osamnaest koraka je bilo rastojanje od vrata do kreveta. I sedamnaest koraka od zida sa baštenske strane do balkona. Izbrojao je mnogo puta, znao je tačno.

Živeo je u toj sobi, kao neko ko se navikne na srazmeru svoje bolesti. Kao da je skrojena po meri njegovog tela. Godine su proticale, a on nije prelazio u drugo krilo zamka, gde su se redali zeleni, crveni i plavi saloni, sa zlatnim lusterima. Prozori su gledali na park, na drvored kestena, koji bi se u proleće nagnuli preko ograde balkona, svojim svećama roze boje i tamnozelenim krošnjama, u polukrugu oko južnog krila zamka, ispred kamenih ograda balkona. Bucmasti anđeli pridržavali su ograde. Odlazio je u muljaonicu ili u šumu – svako jutro, čak i zimi, i po kiši – do rečice sa pastrmkama. A kada bi se vratio, kroz predvorje je odlazio gore, u svoju sobu, i tamo jeo.

„Pa, vratio se“, reče glasno, nasred sobe. „Četrdeset i jedna godina. I četrdeset i tri dana.“

I kao da se umorio kada je izgovorio ove reči, kao da je tek sada shvatio koliko je to mnogo vremena, četrdeset i jedna godina, zatetura se. Sede u kožnu fotelju sa izlizanim naslonom. Pri ruci, na malom stočiću, stajalo je srebrno zvonce, kojim je zazvonio.

„Neka Nini dođe gore“, reče sobaru. A onda, predusretljivo: „Zamolio bih.“

Nije se pomerao, tako je sedeo, sa srebrnim zvoncetom u ruci, dok Nini nije ušla.

Nini je imala devedeset jednu godinu i stigla je brzo. U ovoj sobi negovala je generala. Bila je u ovoj sobi i kada se general rodio. Šesnaest godina je imala tada, i bila je veoma lepa. Bila je niska, ali je bila tako mirna i mišićava, kao da joj telo zna tajnu. Kao da skriva nešto, u kostima, u krvi, u mesu, tajnu o vremenu ili o životu, koja se ne može drugom reći, ne može na strane jezike prevesti, jer reči ovu tajnu ne bi podnele. Bila je ćerka seoskog poštara, rodila je dete u šesnaestoj godini, i nikada nije rekla, nikome, čije je bilo dete. Dojila je generala jer je imala mnogo mleka; kada ju je otac oterao iz kuće, došla je u zamak. Nije imala ništa, osim jedne haljine i pramena kosice mrtvog deteta, u koverti. Tako je stigla u zamak. Stigla je za porođaj. Prvi gutljaj mleka, general je sa Nini-nih grudi posisao.

Tako je živela u zamku, ćutljiva, sedamdeset i pet godina. Stalno se smeškala. Njeno ime odzvanjalo je po sobama zamka, kao da su njegovi stanari podsećali jedni

druge na nešto. Izgovarali su: „Nini!“ kao da su rekli: „Zanimljivo, na svetu postoji i nešto drugo osim sebičnosti, osim strasti, osim sujete, to je Nini!“ I pošto je uvek bila prisutna, gde god je bila potrebna, tako je nikada nisu videli. I pošto je uvek bila vesela, nikada je nisu pitali kako može da bude vesela, iako je otišao čovek koga je volela, i umrlo joj dete, čije se mleko spremalo. Dojila je i gajila generala, i tako je prošlo sedamdeset i pet godina. Ponekad je nad zamkom i nad porodicom sijalo sunce, i u tom sjaju iznenađeno bi primetili da se i Nini smeši. Zatim je umrla grofica, generalova majka, i Nini je u sirće umočenom krpom prala belo, hladno, od znoja vlažno čelo pokojnice. A onda su jednog dana, na nosilima doneli kući generalovog oca, koji je pao sa konja, i potom živeo još pet godina. Nini ga je negovala. Čitala mu je na francuskom, i pošto nije znala taj jezik, čitala je samo slova: nije se razumela u pravilan izgovor, pa je tako samo slova čitala, onako polako, kako su sledila. Ali bolesnik je i tako razumeo. Onda se general oženio, a kada su se supružnici vratili sa bračnog putovanja, Nini ih je čekala na kapiji zamka. Poljubila je ruku novoj ženi i pružila joj buket ruža. I tada se smešila; general se ponekad prisećao tog trenutka. Onda je žena umrla, mnogo kasnije, posle dvadeset godina, i Nini, koja ju je godinama negovala, noćima je plakala nad haljinama umrle žene.

Nije imala ni rang, ni titulu u kući. Samo su osećali da ima snagu. Samo je general znao da je Nini napunila devedesetu. Ali o tome nikome nije govorio. Ninina snaga se tako širila kućom, kroz ljude, kroz zidove, kroz predmete, kao neka tajanstvena struja, koja u pozorištu lutaka pomera likove. Ponekad su imali osećaj da bi se i kuća i

stvari urušili da Ninina snaga nije držala sve to zajedno, kao što se mnogi stari materijali jednostavno unište, raspadnu, ako ih neko iznenada dodirne. Kada mu je supruga umrla, general je otputovao. Vratio se posle godinu dana i odmah uselio u staro krilo zamka, u majčinu sobu. Novo krilo, gde je živeo sa suprugom, salone u boji, gde su se svilene navlake olinjale, veliku gostinsku sobu sa kaminom i knjigama, široko stepenište sa trofejima jelenjim, prepariranim tetrebima i okačenim glavama divokoze, veliku trpezariju, kroz čije se prozore mogao videti mali gradić u daljini i planine sa srebrnoplavim vrhovima, odaje svoje supruge i svoju staru spavaću sobu, u blizini suprugine spavaće sobe, naredio je da se zaključa. Trideset i dve godine, od kada mu je žena umrla i od kada se general vratio sa puta iz inostranstva, samo su Nini i sluge ulazili u ove sobe – svaki drugi mesec – kada su čistili.

„Sedi, Nini“, reče general.

Dadilja sede. Ostarila je poslednjih nekoliko godina. Ljudi posle devedesete drugačije stare nego posle pedesete ili šezdesete. Stare lepo, bez uvređenosti. Ninino lice je bilo puno bora i roze boje – samo plemeniti materijali stare na ovaj način, ona više stotina godina stara svila u koju je jedna porodica utkala svu spretnost ruku i svoj san. Ovih poslednjih godina jedno oko joj se razbolelo. Ovo oko joj je sada bilo tužno i sivo. Drugo oko je ostalo plavo, plavo kao more u avgustu. Ovo oko se smešilo. Nini je nosila odeću teget boje, uvek istu, teget suknju od sukna i jednostavnu belu bluzu. Kao da svih sedamdeset godina nije nikada sebi šila odeću.

„Pisao je Konrad“, reče general dadilji i jednom rukom nehajno podiže pismo u vazduh. „Sećaš se?“

„Da“, reče Nini. Sećala se svega.

„U gradu je“, reče general dadilji, tiho, kao da saopštava neku poverljivu i važnu vest. „Odseo je u *Belom orlu*. Doći će večeras, poslao sam kola po njega. Ovde će večerati.“

„Ovde, gde?“, upita Nini mirno. I njene plave oči, sada žive i nasmejane, pogledaše okolo po sobi.

Dve decenije nisu primili gosta. Posetioce, koji su stizali na ručak iz županije, gradsku gospodu iz raznih službi i goste velikog sezonskog lova, upravnik imanja ugostio bi u lovačkoj kući, gde su se pripremali za primanje gostiju u svakoj sezoni; dan i noć su goste čekale spavaće sobe, kupatila, kuhinja, velika lovačka trpezarija, otvorena veranda, prigodni stolovi i tronošci za sedenje. U ovakvim prilikama, upravnik imanja sedeo je u čelu stola i u ime generala gostio prisutne. Više se niko nije vređao, jer su znali da je domaćin nevidljiv. U zamak bi dolazio samo sveštenik, jednom godišnje, zimi, da osvešta kuću i iznad ulaznih vrata ispiše početna slova: Gašpar, Menjhart, Boldžar. To je bio sveštenik koji je sahranio ukućane. Niko više, nikada.

„Tamo preko“, reče general. „Može?“

„Čistili smo pre mesec dana“, reče dadilja. „Može.“

„Uveče u osam. Može?...“, upita uzbuđeno, s detinjom radoznalošću, i nagnu se napred u fotelji. „U velikoj sali. Sada je podne.“

„Podne“, reče dadilja. „Sada ću im javiti. Do šest će luftirati, zatim će da postave sto.“ Usne počеше da joj se miču bez reči, kao da broji. Vreme je računala i mnoštvo zadataka. „Da“, reče onda, mirno i odsečno.

General, nagnut napred, radoznalo ju je posmatrao. Dva života su zajedno strujala, sporim ritmom životnog

takta jako starih ljudi. Znali su sve jedno o drugom, više od majke i deteta, više od supružnika. Zajedništvo, koje je zbližilo njihova tela, bilo je prisnije od bilo koje fizičke bliskosti. Možda je uzrok tome majčino mleko. Možda što je Nini bila prvo živo stvorenje koje je videlo generala kada se rodio; videla ga je u trenutku rođenja, krvavog i prljavog, onakvog kakav se čovek rađa. Možda onih sedamdeset i pet godina, koje žive zajedno, ispod zajedničkog krova, isto su jelo jeli, isti vazduh udisali; plesnivost kuće, drveće ispred prozora, sve je bilo zajedničko. I sve ovo nije imalo ime. Nisu bili brat i sestra, nisu bili ni ljubavnici. Postoji i nešto drugo, u magnovenju su znali to. Postoji jedna vrsta bratstva koja je nešto više, gušće od onog među blizancima u materici. Život im je pomešao dane i noći, znali su sve o telu jednog i drugog, i o snovima.

Dadilja upita:

„Želiš da sve bude kao nekad?“

„Želim“, reče general. „Potpuno isto. Kao poslednji put.“

„Dobro“, reče kratko.

Prišla je generalu, sagla se i poljubila mu smežuranu, staračku ruku.

„Obećaj“, reče, „da se nećeš uzrujavati.“

„Obećavam“, reče general tiho i poslušno.

3

Do pet, nikakav šum iz njegove sobe nije se čuo. Onda je zazvonio sobaru i zatražio hladnu kupku. Ručak je vratio, popio je samo šolju hladnog čaja. Ležao je na kauču, u poluzatamnjenosti sobi, izvan hladnih zidova zujalo je i vrilo leto. Osluškivao je topli vetar među klonulim lišćem i šumove po zamku.

Sada, kada ga je prošlo prvo iznenađenje, odjednom se umorio. Čovek se celog života sprema za nešto. Prvo se uvredi. Onda želi osvetu. Onda čeka. Dugo čeka. Više se nije sećao kada su se uvređenost i osvetoljubivost pretvorile u čekanje. I vremenu sve ostaje, ali toliko sve izbledi, kao one stare fotografije koje su se snimale na metalnim pločama. Svetlost i vreme speru nijanse oštarih i karakterističnih crta. Fotografija mora da se okreće jer je potrebno izvesno prelamanje svetlosti da bi se na oslepelosti ploči mogla prepoznati ona osoba čije je crte lica jednom ta površina upila. Na isti način s vremenom izblede sve ljudske uspomene, onda, jednog dana, padne odnekud svetlo,

i opet smo u stanju da vidimo jedno lice. General je takve stare fotografije čuvao u jednoj fioci. Očevu fotografiju. Otac je na toj fotografiji nosio uniformu gardijskog kapetana. Kosa mu je bila kovrdžava, kao kod devojaka. Sa ramena mu je padao beli gardijski ogrtač, koji je pridržavao na grudima. Glavu je nakrivio nalevo, oholo i uvređeno. Nikada nije rekao gde i zašto su ga uvredili. Kada se vratio iz Beča, počeo je da odlazi u lov. Lovio je svakodnevno, u svako godišnje doba; ako nije bilo divljači ili je lov bio zabranjen, tada bi lovio vrane i lisice. Kao da želi da ubije nekoga i stalno se priprema za tu osvetu. Generalova majka, grofica, lovcima je zabranila pristup u zamak, da, zabranila i odstranila iz zamka sve što je podsećalo na lov: oružje i torbe za municiju, stare strele, preparirane ptice, jelenje glave i sve rogove. Gardista je tada sazio lovačku kuću. Tamo je sve moglo da bude zajedno; ispred kamina prostrta velika medveđa krzna, a na zidu su visile velike table, postavljene vunanim suknom, za oružje. Tu su visile austrijske i belgijske puške. Engleski noževi i rusko vatreno oružje. Za svaku divljač. U blizini lovačke kuće držali su pse, taj, ne baš mali čopor ptičara i vižli; tu je stanovao i sokolar sa svoja tri sokola. Generalov otac je tu živeo, u lovačkoj kući. Stanari zamka viđali su ga samo u vreme obeda. U zamku, svi zidovi bili su obloženi svilenim tapetama pastelnih boja: svetloplavo, svetlozeleno, pastelnocrveno. Tapete su bile rađene po porudžbini u francuskoj fabrici tekstila, u okolini Pariza. Grofica je lično, jednom godišnje, birala tapete i nameštaj u francuskim fabrikama i radnjama, i to uvek s jeseni, kada je posećivala svoju domovinu i porodicu. Ovo putovanje nikada nije izostavila. Imala je pravo na

to, usloвила ga je u venčanom ugovoru, kada se udala za stranog gardistu.

Možda su ta putovanja bila razlog, pomisli sada general.

Razmišljao je o tome kako se njegovi roditelji nisu razumeli. Gardista je lovio; pošto nije mogao da uništi svet, svet u kome postoje i nešto drugo i neki drugi sem njega – strani gradovi, Pariz, zamkovi, strani jezik i način života – ubijao je jelene, medvede i srne. Da, možda zbog putovanja. Ustao je, i stao ispred bele keramičke peći, koja je nekada grejala spavaću sobu njegove majke. Bila je to velika peć, sto godina stara, a toplota je zračila iz nje kao iz onih dobroćudnih, tunjavih i debelih ljudi, koji bi svoju sebičnost želeli da ublaže nekim velikodušnim i jeftinim postupkom. Bilo je očigledno da se majka ovde smrzavala. Za nju je ovaj zamak bio mračan, sobe sa lukovima usred šume: zato je zidove oblagala svilom pastelnih boja. Bilo joj je hladno, jer je u šumi večito bilo vetra, i leti, vetra koji je imao ukus planinskog potočića kada nadode u proleće od otopljenog snega i počinje da se izliva. Bilo joj je hladno, zato se bela keramička peć bez prestanka morala ložiti. Majka je čekala na čudo. Došla je na istok jer je jedna strast, koja ju je dotakla, bila jača od njenog razuma i prosuđivanja. Gardistu je, na položaju ambasadora, upoznala u Parizu. Upoznali su se na jednom balu i ništa nisu mogli protiv tog susreta. Muzika je svirala, a gardista je francuskoj grofici rekao: „Kod nas su osećanja jača, kobnija.“ To je bilo na diplomatskom balu. Na velikim prozorima bile su bele zavese: stajali su u jednom prozorskom udubljenju i gledali ostale kako plešu. Pariske ulice prekrrio je sneg. U tom trenutku u dvoranu je ušao

francuski kralj. Svi su se poklonili. Kralj je na sebi imao plavi frak i beli prsluk; svoje naočare, sa zlatnom drškom, polako je približio očima. Kada su se ispravili, pogledali su se u oči. Već tada su znali da ne mogu učiniti ništa, da moraju živeti zajedno. Smešili su se zbunjeno. Bili su bleđi. Muzika je i dalje svirala. Francuskinja upita: „Kod vas, gde?“ ... i smešila se, začkiljivši kratkovidno. Gardista je rekao ime svoje države. Prva prisna reč koju su izrekli jedno drugom bilo je ime domovine.

U jesen su se vratili kući, posle skoro godinu dana. Strana žena je stigla sa velom na licu i uvijena u ćebad. Putovali su preko švajcarskih i tirolskih planina. U Beču su ih primili car i carica. Car je bio milosrdan, kao što u udžbenicima piše. Rekao je: „Čuvajte se! U šumi, gde vas odnosi, žive i medvedi. I on je medved.“ I nasmešio se. Svi su se smešili. Bila je to velika čast, car se našalio sa gardistinom francuskom suprugom. A žena je odgovorila: „Visosti, muzikom ću krotiti, kao Orfej divlje zveri.“ Putovali su kroz šume i livade sa mirisom voća. Kada su prešli granicu, nestale su planine i gradovi, i žena je počela da plače. „*Cheri*“, rekla je, „vrti mi se u glavi. Ovde ništa nema kraja.“ Vrtelo joj se od samog prizora, od težine jesenjeg vazduha, od prizora besvesne pustoši, gde je sve već bilo požnjeveno, gde se satima i satima voze kola, putevima bez kraja; samo se jato ždralova pojavi i nestane na nebu, i polja kukuruza, orobljenog pored puta, kao posle rata, ranjeni predeli i sami umiru kada vojska prođe. Gardista je bez reči sedeo u kolima, prekrštenih ruku na grudima. Ponekad bi zatražio konja, i satima jahao pored kola. Gledao je svoju domovinu kao da je prvi put

vidi. Gledao je niske, bele kuće sa zelenim šalukaterima* i belim tremovima gde su odsedali, kuće ljudi poznatog soja, u dnu dugačkih bašti, sa prijatno hladnim sobama, gde je sav nameštaj prepoznatljiv, a i miris ormana. Gledao je predele čija su mu usamljenost i tuga tako dirnule srce, kao nikada ranije: bunar sa đermom sada je gledao očima žene, i slatinaste njive, brezove šume, ljubičaste oblake pre zalaska sunca iznad ravnice. Zavičaj se otvorio pred njihovim očima, i gardista je po lupanju svog srca osećao da su predeli koji ih dočekuju istovremeno i sudbina. Žena je bez reči sedela u zastakljenim kočijama. Nekada bi licu prinela maramicu. Muž bi se tada nagnuo iz sedla i upitno gledao u suzne oči. Ali bi žena mahnula da se vozi dalje. Pripadali su jedno drugom.

Zamak ju je u prvo vreme utešio. Bio je velik, a šuma i planine su je tako odvojile od ravnice: bio je to zavičaj u stranoj kući. Sada je pristizao poručeni tovar, i svakog meseca stizao je novi. Iz Pariza i Beča, tovar sa nameštajem, platnima, damastom, gravirama i klavirom, jer je žena muzikom želela da ukroti divlje zveri. Već je pao prvi sneg kada su završili sa uređivanjem i počeli da žive u zamku. Sneg je zatvorio zamak, kao neka nema vojska tvrđavu koju je opkolila. Noću su se iz šume pojavljivali jeleni i srne, stajali bi tako u snegu, na mesečini, i motrili prema osvetljenim prozorima zamka, u stranu okrenutim glavama, čudesnim, tamnim i ozbiljnim očima životinje, i slušali muziku koja je dopirala iz zamka. „Vidiš?“, govorila je žena dok je svirala na klaviru i smejala se. U februaru, oštra zima naterala je vukove da siđu sa snežnih

* Kapci na prozorima. (Prim. prev.)

planina; poslugi i lovci ložili su vatre u parku, a vukovi su zavijali privučeni i čarolijom vatre. Gardista je nožem nasrnuo na njih; žena je sa prozora gledala. U nečemu se nisu sporazumeli.

Ali, voleli su se. General priđe portretu svoje majke. Sliku je naslikao Bečlija, onaj isti koji je slikao i caričin portret, sa puštenom kosom: gardista je video portret u carevom kabinetu. Grofica je na portretu imala slameni šešir, sa cvetićima roze boje, kao devojke leti u Firenci. Slika, u pozlaćenom ramu, visila je iznad ormana sa puno fioka. Ovaj nameštaj bio je majčin. General se obema rukama naslonio na orman i tako gledao portret tamo u visini. Mlada žena na slici glavu je nagnula u stranu, kao da pita: „Zašto?“ To je bio smisao te slike. Plemenite crte lica, čulni vrat, ruke na koje je navukla bele heklane polurukavice, u izrezu svetlozelene haljine bela ramena i grudi. Strankinja je bila. Nemo su se borili jedno sa drugim, muzikom i lovom, putovanjima i priređivanjem večera, kada su upaljena svetla u zamku izgledala kao da je izbio požar u salama, štale bi se napunile konjima i kočijama gostiju, a na svakom četvrtom stepeniku velikog ulaza stajao bi po jedan sluga u uniformi, sa podignutim dvanaestokrakim srebrnim svećnjakom, i muzika, i razgovori i mirisi tela vrteli su se u salama, kao da je život samo jedna očajnička svetkovina, nekakva tragična i veličanstvena svetkovina, da bi se na završetku oglasio trubač i svim učesnicima tog veselja nagovestio jedno zloslutno naređenje. General se dobro sećao tih večernjih zabava. Konji i kočije su ponekad u parku čekali uz logorsku vatru jer u štalama nije bilo dovoljno mesta. I jednom je došao i car, koji je na ovim prostorima bio kralj. Dovezle su ga kočije

s upregnutim belim konjima. Dva dana je lovio u šumi i u drugom krilu je odseo, na gvozdenom krevetu spavao, i plesao sa domaćicom. Uz ples su razgovarali i njoj su se oči napunile suzama. Kralj je prekinuo ples. Poklonio se i poljubio joj ruku, zatim je dopratio do druge dvorane gde je stajala njegova pratnja. Oboje su prišli gardisti i kralj joj je ponovo poljubio ruku.

„Šta ste pričali?...“, pitao je kasnije, mnogo kasnije, gardista svoju ženu.

Ali ona ništa nije rekla. Niko nije saznao šta je kralj rekao ženi koja je došla iz tuđine, i uz ples se rasplakala. U kraju se i kasnije mnogo pričalo o ovome.

Zamak je sve zatvorio u sebe, kao neka velika, ukrašena kamena grobnica, gde trunu kosti i odeća od sive i crne svile davno umrlih žena i muškaraca prethodnih generacija. I tišinu je zamak zatvorio u sebe, kao nekog zatočenog vernika koji trune u podrumskom zatvoru, bradat i plesniv na truloj slami. Zatvorio je i uspomene, uspomenne mrtvih, koje se kriju po tajnovitim skrovištima soba, kao gljive, vlaga, slepi miševi, pacovi i bube u prizemlju prastarih kuća. Na kvakama se oseća drhtaj jedne ruke koja se ustručava da pritisne tu kvaku. Svaka kuća, gde je strast svom snagom dodirnula ljude, napuni se ovom nerazgovetnom sadržinom.

General je gledao majčinu sliku. Poznavao je svaku crtu tog uskog lica. Njene snene oči sa prezirom su gledale u vreme; još iz davnina žene bi ovakvim pogledom kročile na gubilište, u isti mah prezirući one zbog kojih umiru i one koji ih ubijaju. Majčina porodica imala je kuću na moru, u Bretanji. General je imao možda osam

godina kada su ga jednog leta odveli tamo. Tada se već putovalo vozom, ali jako sporo. Na mrežastoj polici vagona bili su smešteni vezom izvezeni i majčnim inicijalima označeni platneni prtljazi. U Parizu je padala kiša. Dete je bilo smešteno u kočiju, postavljenu plavom svilom, iz koje je kroz zamagljeno staklo videlo grad, koji je kao ljigav stomak velike i debele ribe mokro svetleo po kiši. Videlo je klizave krovove, visoke dimnjake koji su se sivo krivili među prljavim zavesama vlažnog neba, kao da sasvim drugačije i nerazumljive tajne nekih sudbina izvikuju prema svetlu. Žene su smejući se hodale po kiši, jednom rukom bi malo odigle suknje kao da su kiša, nepoznat grad, francuski jezik, sve to, bili neka vesela i veličanstvena stvar, samo dečak to još ne može da razume. Osam godina je imao, sedeo je ozbiljnog lica pored majke u kočiji, naspram dadilje i sobarice, osećao je da ima zadatak. Svi su gledali u njega, u malog, divljeg čoveka koji je došao odande gde medvedi žive. Francuske reči je dečak pažljivo izgovarao, brižno i sa zebnjom. Znao je da sada govori u ime oca, zamka, šume, pasa i u ime ostavljenog doma. Kapija se otvorila, kola su ušla u prostrano dvorište, ispred širokih stepenica klanjale su se sluge obučene u frak. Sve je to bilo pomalo odbojno. Vodili su ga kroz bezbroj sala, gde je sve delovalo mučno i preteće na svom mestu. U velikoj sobi na spratu čekala ga je baka Francuskinja. Imala je sive oči i tanke, tamne brkove; kosu, koja mora da je nekada bila crvena, a sada zaprljano crvenkasta kao da je vreme zaboravilo da opere tu kosurdu, nosila je visoko dignutu. Poljubila je dete, sa dve bele koščate ruke malo je unatrag izmakla glavu malom došljaku i tako ga gledala sa visine. „*Toute*

de meme“, rekla je majci, koja je zabrinuto stajala pored njih, kao da dete polaže ispit, kao da će se nešto odmah otkriti. Kasnije su doneli čaj od lipe. Sve je imalo nepodnošljiv miris, detetu se povraćalo. Oko ponoći je zaplakao i počeo da povraća. „Dovedite Nini!“, vikao je i gušio se od suza. Beo, kao da je na samrtni, ležao je u postelji.

Sledećeg dana dobio je visoku temperaturu, buncao je u groznici. Pristizali su elegantni lekari u crnim večernjim odelima, s lancem zlatnog sata provučenim kroz srednje dugme belog prsluka, naginjali se nad detetom, i iz brade i odela širio se onaj isti miris. Miris koji su imali svi predmeti u zamku, bakina kosa i njen zadah iz usta. Dete je mislilo da će sigurno umreti ako taj miris ne nestane. Temperatura se nije smanjila ni do kraja nedelje, puls je preskakao. Onda su poslali telegram i pozvali Nini. Četiri dana je trebalo da dadilja stigne u Pariz. Majordom sa zaliscima nije je prepoznao na železničkoj stanici, Nini je peške stigla do zamka, sa mrežastim zembiljom u ruci. Došla je onako kako se ptice sele; francuski nije znala, ulice nije poznavala, nikada nije umela da odgovori na pitanje kako je pronašla kuću u nepoznatom gradu koja je skrivala bolesno dete. Ušla je u sobu, iz kreveta digla na ruke dete koje je umiralo i bilo jako tiho, samo su mu oči svetlele; spustila ga sebi u krilo, čvrsto zagrlila, sedela tako nemo i ljuljala. Posle tri dana pozvali su popa da pričesti dete. Uveče je Nini izašla iz sobe i na mađarskom grofici rekla: „Mislim da će preživeti.“

Nije plakala, samo je bila jako umorna jer nije spavala šest dana. Vratila se u sobu, iz mrežastog zembilja izvukla

domaću hranu i počela da jede. Još šest dana je na rukama držala dete. Grofica je ispred vrata klečala, plakala i molila se. Svi su bili tamo, baka Francuskinja, posluga, jedan mladi pop kosih očiju koji je svaki čas, celog dana ulazio i izlazio iz zamka. Lekari su se polako povukli. Sa Nini su otputovali na more, a baka Francuskinja, zapunjena i uvređena, ostala je u Parizu. Naravno, niko nije rekao zašto se dete razbolelo. Nisu to izgovorili, ali su svi znali! General je želeo ljubav, a kada su se oni stranci nagnuli nad njim, šireći onaj neizdrživ miris, rešio je da radije umre. U Bretanji su hujali vetar i plima među starim kamenjem. Crvene stene stajale su u moru. Nini je bila mirna, smeškajući se gledala je more i nebo, kao da je već sve to videla. Na sva četiri ćoška starog zamka bile su sagrađene zdepaste kule od prirodnog kamena; odatle su grofičini preci motrili na gusare. Dečak je brzo pocrneo, smeja se mnogo. Više se nije plašio jer je znao da su njih dvoje, on i Nini, jači. Sedeli su uz obalu mora, Nini u teget haljini sa karnerima, i sve je imalo slan ukus, i vazduh i cveće. Ujutro, kada se plima povuče u dubinama crvenih stena na obali, preostali bi veliki morski pauci dlakavih nogu, rakovi sa crvenim stomacima i ljubičaste, pihtijaste morske zvezde. U dvorištu zamka stajalo je više stotina godina staro stablo smokve, kao neki mudrac pri izlasku sunca koji, u svojim godinama, samo sasvim jednostavne priče može da ispriča. Ispod guste krošnje, krila se mirišljava hladovina. Tu je sedelo dete u podnevnim satima, umorno od šuma mora, sa dadiljom, i ćutalo.

„Biću pesnik“, rekao je jednom i gledao nagore, glave iskrivljene u stranu.

Gledao je more, plave kovrdžice vijorile su se na toplom vetru, ispod poluzatvorenih kapaka posmatrao je beskrajnu daljinu. Dadilja ga je čvrsto zagrlila, privukla mu glavu na svoje grudi. Ovo je rekla:

„Ne, ti ćeš biti vojnik.“

„Kao otac?“, dete je odmahivalo glavom. „I otac je pesnik, zar ne znaš? Stalno na nešto drugo misli.“

„Istina“, rekla je dadilja i uzdahnula. „Nemoj na sunce, anđele. Zaboće te glava.“

Dugo su tako sedeli ispod drveta. Slušali su more: šum je bio poznat. Isti šum kao šuma kod kuće. Dete i dadilja su mislili na to, kako na svetu sve pripada jedno drugom.

Ovakvih stvari čovek se tek kasnije seti. Decenije prođu, zavuku se u mračnu sobu gde je neko umro, i odjednom čuju šum mora, reči davno izgovorene. Kao da je tih nekoliko reči izražavalo smisao života. Ali kasnije se uvek moralo pričati o nečem drugom.

U jesen, kada su se vratili iz Bretanje, gardista je u Beču čekao svoju porodicu. Dete su poslali u vojno vaspitalište. Dobio je mali mač, dugačke pantalone i čakov.* Opasavši mu ukrašeni mač oko struka, u teget vojničkom kaputu, nedeljom su ga vodili u šetnju. Učenici su bili kao deca koja se igraju, pa su se sada obukli kao vojnici. Svi su imali bele rukavice i otmeno pozdravljali.

Vaspitalište se nalazilo pored Beča, na vrhu brežuljka. To je bila žuta zgrada; sa prozora drugog sprata mogao se videti stari gradić, s pravim, strmim ulicama, i careva letnja palata, krovovi Šenbruna i šetalište u velikoj bašti među potkresanim krošnjama. U belim širokim hodnicima sa

* Kožna vojnička kapa s kaišem ispod brade. (Prim. prev.)

lukovima, u učionicama, u trpezariji i spavaonici, svuda je sve bilo tako umirujuće na svom mestu, kao da je ovo jedino mesto na svetu gde su najzad sve što je u životu neuredno i suvišno sredili i stavili na svoje mesto. Vaspitači su bili stariji oficiri. Sve je mirisalo na šalitru. U spavaonici su spavali njih tridesetorica, u svakoj sali trideset dečaka istih godina, na uzanim gvozdenim krevetima, kao car. Iznad ulaza visilo je raspeće, sa osveštanom grančicom vrbe. Noću su gorele lampe plavom svetlošću. Ujutro su se budili na znak trube; zimi se ponekad voda smrzavala u plehanim lavorima. Tada bi oficirska posluga donela iz kuhinje toplu vodu u velikim bokalima.

Učili su grčki, istoriju i balistiku, i kako da se ophode sa neprijateljem oči u oči, i istoriju. Dete je bilo bledo i kašljucalo je. Sveštenik ga je u jesen svako popodne vodio u Šenbrun u šetnju. Hodali su polako širokim ulicama. Voda u fontanama imala je zlatnu boju od jesenjeg sunca. Dok su se šetali između uredno potkresanih drvoreda, dete se držalo uspravno, pravilno i ukočeno pozdravljajući rukama u belim rukavicama sve starije vojnike, koji su se ovde šetali u paradnoj opremi, kao da je svaki dan carev rođendan. U susret im je dolazila jedna žena sa čipkanim suncobranom na ramenu, gole glave; brzim koracima prošla je pored njih, i sveštenik se duboko poklonio.

„Carica“, rekao je šapatom detetu.

Ženino lice bilo je veoma bledo, gustu crnu kosu u trostrukoj pletenici obmotala je oko glave. Na tri koraka iza nje, malo pognuto, kao da se umorila u žurbi, pratila ju je žena u crnoj haljini.

„Carica“, rekao je ponovo sveštenik, sa dubokom odošću.

Dete se osvrnulo za usamljenom ženom, koja je prosto trčala kroz drvored ogromne bašte, kao da beži od nečeg.

„Liči na majku“, rekao je, jer se setio slike koja je visila iznad писаćeg stola u očevoj radnoj sobi.

„Takve stvari ne smeju se reći“, rekao je sveštenik ozbiljno.

Od jutra do večeri učili su šta se nikada ne sme reći. U ustanovi u kojoj se vaspitavalo četiristo učenika, vladala je tišina kao u unutrašnjosti paklene mašine koja svakog trena treba da prasne. Svi su bili tu: iz čeških zamkova, kose boje zemičke, prćastih noseva i umorni, belih ruku iz moravskih krajeva, iz tirolskih zamkova, iz lovačkih kuća štajerske države, iz okolnih zamkova i iz mađarskih provincijskih kuća, sa dugačkim prezimenima, sa mnogo suglasnika i počasnim pridevcima ispred imena; titulama i činovima, koje su ovde, u ustanovi, odlagali u vrstu ormana, kao prefinjeno rublje iz Holandije ili po meri šivena građanska odela iz Londona ili Beča. Od svega toga ostalo je samo jedno ime i uz to ime jedno dete, koje je sada učilo šta sme i šta ne sme. Bili su tu dečaci Sloveni, u čijim se venama izmešala sva ljudska svojstvenost Imperije, bilo je među njima plavookih, jako umornih aristokrata, desetogodišnjaka, koji su gledali u prazno kao da su njihovi preci i umesto njih već videli sve. I jedan tirolski princ je pucao sebi u glavu, zbog ljubavi prema bratanići.

Konrad je spavao u susednom krevetu. Imali su po deset godina kada su se upoznali.

Bio je nabijeno, a ipak mršavo dete, kao kod stare sorte ljudi, kod kojih kosti vladaju nad mesom. Bio je sporiji, ali ne i lenj, samo svesno odmeren. Otac mu je dobio titulu barona u Galiciji, majka Poljakinja. Kada se

smejao, oko usana bi mu se pojavljivala široka, detinjasta, Slovenima karakteristična crta. Retko se smejaao. Bio je ćutljiv i pažljiv.

Od prvog trenutka živeli su zajedno, kao blizanci u majčinoj utrobi. Za ovo nije trebalo „sprijateljiti se“, kako to vršnjaci rade, uz smešne i svečane ceremonije, sa preteranom strastvenošću, kako se čežnja javlja u čoveku kada prvi put želi da od sveta oduzme telo i dušu drugog, da postane njegovo, samo njegovo. To je smisao ljubavi i prijateljstva. Njihovo prijateljstvo bilo je ozbiljno i nemo, kao što su sva velika osećanja koja su za ceo život. I kao u svim velikim osećanjima, i u ovome je bilo čednosti i griže savesti. Čovek ne može nekažnjeno oduzeti jednog čoveka od ostalih.

Ali su znali, od prvog trenutka, da ovaj susret obavezuje za ceo život. Dečak, Mađar, bio je tanak i krhak, i u to vreme lekar ga je pregledao svake nedelje: brinuli su se za njegova pluća. Na molbu direktora ustanove, pukovnika Moravca, gardista je došao u Beč, i dugo je razgovarao sa lekarima. Nije razumeo ništa od onoga što su lekari rekli, samo jednu reč: „opasnost“. Dečak u suštini nije bolestan, samo je sklon bolesti. Opasnost, rekli su uopšteno. Gardista je odseo u malom hotelu *Kod mađarskog kralja* u blizini Crkve Svetog Stefana, gde je odsedao i njegov deda. U hodnicima su visili jelenji rogovi. Nosač ga je pozdravio sa „Ljubim ruke“. Boravio je ovde u dvema sobama. Obe sobe sa lukovima bile su pretrpane nameštajem, presvučenim žutom svilom. Za dane boravka uzeo je dete, i zajedno su stanovali u hotelu, gde su iznad sobnih vrata bila ispisana imena stalnih i dragih gostiju, kao da je ova zgrada neki svetski samostan za usamljenu gospodu

iz Monarhije. Pre podne su seli u fijaker i vozili se po Prateru. Već je bilo prohladno, sredina novembra. Uveče su išli u pozorište. Na pozornici, junaci su žestoko pričali, mlatarali i padali mrtvi od sopstvenog oružja. Onda su u gostionici večerali u zasebnoj sobi, gde ih je posluživalo bezbroj kelnera. Dete je sa učtivošću starca i nemo živelo pored oca, kao da trpi i oprašta nešto.

„Kažu, opasnost“, reče otac, više za sebe, posle večere i zapali jednu debelu, crnu cigaru. „Ako želiš, možeš da dođeš kući. Ali bih više voleo da se ne plašiš bilo kakve opasnosti.“

„Ne plašim se, oče“, prošapta dete. „Ali neka Konrad uvek bude sa nama. Oni su siromašni. Želeo bih da na leto dođe kod nas.“

„Prijatelj ti je?“, upita otac.

„Da.“

„Onda je i moj prijatelj“, reče ozbiljno.

Nosio je frak, košulju sa karnerima. U poslednje vreme nije oblačio uniformu. Dečak je sa olakšanjem ćutao. Imao je poverenja u očeve reči. Gde god da su išli po Beču, oca su svuda poznavali, u radnjama, rukavičar, krojač, u restoranima, gde strogi glavni kelneri vladaju nad postavljenim stolovima, i na ulici, gde su žene i muškarci radosno mahali iz fijakera u prolazu.

„Hoćeš li posetiti i cara?“, pitalo je dete oca, dan pre odlaska.

„Kralja“, rekao je otac strogo, ukornim tonom. Malo kasnije, dodao je:

„Više nikada neću ići k njemu.“

Dete je shvatilo da se nešto desilo između njih. Na dan odlaska, predstavio je ocu Konrada. Prethodne noći

zaspao je sa jakim lupanjem srca: sve je to bilo kao neka veridba. „O kralju se ne sme govoriti u njegovom prisustvu“, opomenuo je svog prijatelja. Otac je bio velikodušan, prijatan, veliki gospodin u potpunosti. Konrada je jednim stiskom ruke primio u porodicu.

Od toga dana dete je manje kašljalo. Više nije bio sam. Nije podnosio usamljenost među ljudima.

Vaspitanje koje je u krvi doneo sa sobom od kuće, iz šume i iz Pariza, iz majčine naravi, propisalo je da čovek nikada ne govori o bolu, već da bez reči trpi. Najpametnije je što manje govoriti, tako su ga učili. Ali, bez ljubavi nije mogao da živi, i to je dobio u nasleđe. Možda je Francuskinja u porodicu donela čežnju da čovek pokaže nekom svoja osećanja. U očevoj porodici nije se pričalo o takvim stvarima. Bilo mu je potrebno da voli nekoga: Nini ili Konrada, i tada nije imao temperaturu, nije kašljucao, a blede, mršavo dečakovo lice zajapurilo bi se od oduševljenja i poverenja. Bili su u dobu kada dečaci još nemaju određen pol: kao da se još nisu odlučili. Meku, plavu kosu, koju je mrzeo jer je smatrao da zbog toga liči na devojčicu, svake druge godine berberin je šišao do glave. Konrad je bio više muškobanjast, miran. Sada se njihovo detinjstvo uistinu otvorilo za njih, od tog doba više se nisu plašili jer nisu bili sami. Imali su jedan drugog.

Na kraju prvog leta, kada su dečaci polazili natrag u Beč, mama Francuskinja stajala je na glavnom ulazu zamka i mahala putnicima. Onda je rekla Nini smešeći se:

„Najzad jedan dobar brak.“

Ali se Nini nije smešila. Dečaci su svakog leta stizali zajedno, kasnije su i Božić provodili zajedno u zamku. Sve im je bilo zajedničko, odeća, rublje, u zamku su im

uredili zajedničku sobu, istovremeno su čitali istu knjigu, zajedno su otkrivali Beč i šumu, knjige i lov, jahanje i vrline vojnika, druženje i ljubav. Nini se plašila, možda je bila i pomalo ljubomorna. Već četiri godine trajalo je ovo prijateljstvo, dečaci su počeli da izbegavaju svet, imali su tajne. Ova veza postajala je sve dublja i grčevitija. General se hvalio Konradom, najradije bi ga pokazivao svakome, kao neku tvorevinu, kao umetničko delo, a istovremeno je bio ljubomoran na svakog, plašio se da će mu ga preoteti, onoga koga voli.

„Previše je“, rekla je Nini majci. „Jednoga dana će ga napustiti. Tada će jako patiti.“

„To je zadatak čovekov“, rekla je majka, sedeći ispred ogledala, zagledajući svoju lepotu, koja prolazi. „Jednog dana moramo izgubiti onog koga volimo. Ko to ne može da izdrži, nije za žaljenje jer nije potpun čovek.“

U ustanovi ih dugo nisu zadirkivali zbog ovog prijateljstva; navikli su se, kao na izuzetnu pojavu u prirodi. Već su ih samo zajedničkim imenom spominjali, kao bračne drugove. „Hajnrihovi.“ Ali ih nisu zadirkivali zbog njihovog prijateljstva. Bilo je nečeg u njihovom odnosu, nežnosti, ozbiljnosti, neprikosnovenosti, nečeg sudbinskog, i to zračenje razoružalo je i one sa podrugljivim namerama. U svakom ljudskom zajedništvu drugi ljubomorno oseće ovakve veze. Ništa ne priželjkiju toliko kao nesebično prijateljstvo. To priželjkiju beznadežno. U ustanovi, dečaci su se skrivali u oholost svog porekla, ili u učenje, u prerane bahanalije, ili u fizičke podvige, ili u prevremeni, zbrkani i bolni ljubavni odnos. Konradovo i Hajnrihovo prijateljstvo treptalo je u tom ljudskom

haosu kao svetlost, obred srednjovekovnog zaveta. Ništa nije ređe među mladim muškarcima od privlačnosti, one nesebične koja od onog drugog ne želi pomoć, niti požrtvovanost. Mladost se uvek nada požrtvovanosti od onih kojima upućuje svoju nadu. Dva dečaka su osećala da žive u jednom predivnom, milostivom i bezimenom stanju.

Ništa nije tako nežno kao ova veza. Sve što život donosi kasnije, fine ili sirove čežnje, jaka osećanja, sudbonosne veze strasti, sve je grublje, nečovečnije. Konrad je bio ozbiljan i čedan i u svojoj desetoj godini, kao svaki pravi muškarac. Kada su dečaci ušli u pubertet i počeli tužno nasilno otkrivati tajne života odraslih, Konrad je zakleo Hajnriha da će njih dvojica živeti čisto. Ovu zakletvu dugo su čuvali. Nije bilo lako. Svake druge nedelje bi se pričestili, a spisak svojih grehova sastavljali su zajedno. Žudnje su se javljale u krvi, u nervima, dečaci su bili bleđi i imali nesvesticu kada bi se menjala godišnja doba. Živeli su čisto kao da će prijateljstvo, čija je magija prekrila njihove mlade živote, nadoknaditi sve što one ostale, radoznale i nemirne tako grozničavo muči i tera u nejasne, podzemne predele života.

Živeli su po pravilima koja su propisana po iskustvu i praksi proteklih stoleća. Svako jutro, sa zavoji-
ma i kacigama, polugoli do struka mačevali su jedan sat u fiskulturnoj sali. Zatim su jahali. Hajnrih je bio vešt jahač, Konrad se očajnički borio na konju da uspostavi ravnotežu i sigurnost, njegovom telu nedostajale su uspomene nasleđenih sklonosti. Hajnrih je lako učio, Konrad sa teškoćama, ali ono što bi naučio, to je ljubomorno čuvao za sebe, grčevito, kao neko ko zna da je to

znanje sav njegov imetak na ovom svetu. Hajnrih se s lakoćom kretao u društvu, neobavezno i nadmeno, kao neko koga nikakva iznenađenja više ne mogu zadesiti na ovom svetu; Konrad je bio krut, sav na note. Jednog leta otputovali su u Galiciju, kod Konradovih roditelja. Tad su već bili mladi oficiri. Baron – star, ćelav i ponizan, koga su uništili četrdeset godina službovanja za Galiciju i nezajažljiva društvena slavloljublja jedne plemkinje Poljakinje – zbunjeno uslužan, trudio se da zabavi mladu gospodu. Grad je bio zagušljiv, sa starim tornjevima, sa bunarom na sredini četvrtastog trga, sa tamnim sobama. Ljudi u gradu, Ukrajinci, Nemci, Jevreji, Rusi, živeli su u nekom žamoru, prigušenom vlašću, kao da se stalno nešto kuvalo u gradu, u tamnim i zagušljivim stanovima, pobuna ili samo neko jadno nezadovoljničko blebetanje, možda ni to: zagušljivost i uzbuđenje karavan-seraja i atmosfera iščekivanja prodirali su kroz kuće, trgove i kroz sam život u ovom gradu. Samo se katedrala izdvajala mirno iz ovog kreštavog, zavijajućeg košmara, sa svojom masivnom kupolom, širokim lukovima, kao da je jednom, bez ikakvih posledica, neko u gradu izrekao jedan zakon, konačan i nepromenljiv. Mladići su odseli u hotelu jer su u stanu baronovom bile samo tri male sobe. Prve večeri, nakon obilne večere, masnog mesa, teških mirišljavih vina – što su stari službenik, Konradov otac, i uvenula, tužna Poljakinja, majka, namazana jarkocrvenom i ljubičastom bojom nalik na kakadua, poslužili sa dirljivo tužnim uzbuđenjem u siromašnom stanu, kao da sreća njihovog sina, koga su tako retko viđali, zavisi isključivo od kvaliteta jela – mladi oficiri su pre spavanja

još dugo sedeli u uglu restorana galicijskog hotela. Pili su teško mađarsko vino, pušili i ćutali.

„Sada si ih video“, rekao je Konrad.

„Jesam“, rekao je gardistin sin sa osećanjem krivice.

„Onda znaš“, rekao je drugi, blago i ozbiljno. „Zamisli sada šta se ovde događa zbog mene, dvadeset i dve godine.“

„Znam“, rekao je general, i nešto mu je pritislo grlo.

„Svaki par rukavica“, rekao je Konrad, „koje moram da kupim kada zajedno izlazimo u pozorište, dolazi odavde. Ako mi treba nova konjska oprema, oni tri meseca ne jedu meso. Ako dam bakšiš na nekom balu, moj otac ne puši cigare nedelju dana. I to tako traje dvadeset dve godine. I uvek je bilo za sve. Negde daleko, u Poljskoj, na granici sa Rusijom postoji jedno imanje. Nikada ga nisam video. Pripada majci. Sa tog imanja stizalo je sve: uniforma, školarina, pozorišne karte, buketi cveća koje sam slao tvojoj majci kada bi bila na proputovanju u Beču, takse za ispite, izdaci oko dvoboja kada sam morao da se potučem sa onim Bavarcem. Dvadeset dve godine, sve. Prvo su prodali nameštaj, zatim baštu, zemlju i kuću. Potom zdravlje, lagodnost, svoj mir, starost, majčinu želju za ugledom i priznanjem u društvu, onda i to da imaju jednu sobu više u tom vašljivom gradu, u sobama pristojan nameštaj i da ponekad mogu da prime goste. Shvataš?“

„Oprosti“, rekao je general uzbuđen i bled.

„Ne ljutim se“, rekao je prijatelj veoma ozbiljno. „Samo sam želeo da jednom vidiš i znaš. Kada je Bavarac sa izvučenom sabljom navalio na mene mašući izbezumljeno, veoma veselo, kao da je sve to neka vrhunska šala, što ćemo iz sujete osakatiti jedan drugog, setio sam

se majčinog lica, kako svakog jutra odlazi na pijacu da je kuvarica ne bi prevarila za dva, tri filera, jer ta dva filera do kraja godine biće pet forinti, što u pismu može poslati meni... i onda sam zaista bio u stanju da ubijem Bavarca, koji iz sujete želi da mi nanese povredu, a ne zna da je svaka ogrebotina koju mi učini smrtni greh protiv dvoje ljudi, koji su u Galiciji bespogovorno žrtvovali svoje živote za mene. Kada častim poslugu u vašoj kući, tada trošim nešto od njihovog života. Veoma je teško živeti ovako“, rekao je i pocrveneo.

„Zašto?“, pitao je tiho onaj drugi. „Ne misliš li da je sve ovo njima zadovoljstvo?...“

„Njima, možda.“ Konrad je ćutao. Nikada do sada nije pričao o ovome. Sada je najzad rekao, zamuckujući i ne gledajući u oči prijatelju. „Meni je mnogo teško da živim ovako. Kao da nisam svoj. Preplašim se kada sam bolestan, kao da rasipam tuđu svojinu, nešto što nije potpuno moje, moje zdravlje. Vojnik sam, vaspitavali su me da ubijam i budem ubijen. Zakleo sam se na to. Ali zašto su oni sve ovo podnosili, ako mene ubiju? Razumeš me? Dvadeset i dve godine žive u ovom gradu, gde sve ima miris zagušljivog kao u nečišćenom stanu, gde noće putujući karavani... miris hrane, jeftin parfem i neprovetreni kreveti. Tu žive, nemo. Moj otac dvadeset dve godine nije bio u Beču, gde se rodio i odrastao. Dvadeset dve godine nikada nijedno putovanje, nikada nijedan letnji izlet, jer od mene se mora napraviti remek-delo, ono za šta su oni u životu bili slabi. Ponekad, kada želim nešto da učinim, ruka mi zastane u vazduhu. Većito ta odgovornost. Već sam želeo njihovu smrt“, rekao je sasvim tiho.